

LA PRIMERA REPÚBLICA A INCA (1873-1874)

JOAN COLOM RAMIS
JOAN PAU JORDÀ SÁNCHEZ

1. INTRODUCCIÓ

La comunicació que volem presentar és, per una part, un breu treball bibliogràfic, amb el qual cercam, primer, donar una visió general de com era Mallorca durant el període de la Primera República (de l'11 de febrer de 1873 fins al 3 de gener de 1874).

Per altra part, s'ha realitzat un buidatge de les actes municipals i del llibre de comptes municipals d'aquest període, per tal de poder tenir una visió concreta de l'esdevenir dels esdeveniments a aquesta ciutat, i així poder reconstruir en conjunt aquest moment històric. Sent conscient de les limitacions del treball, pretenem exposar els dubtes i qüestions que ens han sorgit durant la seva elaboració i les motivacions que ens han duit a elaborar-ho juntament amb les conclusions a les qual haguem pogut arribar: Com era Inca? Com li va afectar la conjuntura econòmica i política? Quins canvis es varen produir?

El treball ha estat estructurat en diferents parts: primer, s'intentarà fer una contextualització històrica del moment, per després passar a relatar cronològicament els principals esdeveniments ocorreguts a Inca aquells dies. Per tal de facilitar l'enteniment d'aquest apartat, hem intentat dividir-lo per àrees temàtiques. Finalment, s'ha avaluat la situació de l'Ajuntament i la força i presència dels republicans del poble, per passar definitivament a realitzar les reflexions finals.

2. LA PRIMERA REPÚBLICA DINS EL SEXENNI DEMOCRÀTIC

Per Sexenni Democràtic entenem el període històric espanyol que va comprendre entre setembre de 1868 i gener de 1874. El període s'inicià quan els opositors a la reina Isabel II de Borbó, liderats pels generals Prim i Serrano, s'alçaren a Cadis, i la derrocaren a l'anomenada Revolució de Setembre o La Gloriosa. S'establí una nova constitució, liberal i democràtica, i fou nomenat rei Amadeu I de Savoia.

Cap a final de 1872, era clar que el model de monarquia democràtica hereva de la Revolució de 1868 estava exhaurit, cosa que provocà l'abdicació del rei i la proclamació per part de l'Assemblea Nacional l'11 de febrer de la Primera República Espanyola, que després d'onze inestables mesos va desembocar en el cop d'estat del general Pavía del 3 de gener de 1874, que obrí la porta a la restauració borbònica. Els principals problemes del nou règim foren les guerres carlina i cubana, els aixecaments cantonalistes, les demandes populars, especialment en contra de les quintes i els censos, i l'oposició conservadora i monàrquica. Tots aquests es varen fer front una escassetat brutal de mitjans i suport social.

A més, a Mallorca, altres temes que despertaren l'interès de l'opinió pública foren l'enderrocament de les murades de Palma, la construcció del tren Palma-Inca i la por d'un atac de l'esquadra cantonalista de Cartagena.

A nivell municipal, amb la reforma de la llei municipal de 1870 es fa una passa més cap a la uniformització del municipi, dins un marc de centralisme administratiu, on mitjançant el sufragi universal masculí es trien uns consistoris amb una gran quantitat d'atribucions administratives, i on el batle és alhora representant de la comunitat i de l'Estat. Podem observar durant el Sexenni Democràtic un augment del nombre d'acords presos durant aquesta etapa, el motiu d'això el trobam que les autoritats estatals varen voler conèixer amb més exactitud els afers municipals.¹ Els temes tractats varien respecte a etapes anteriors; els principals temes, que suposen una càrrega per al municipi, són la fiscalitat i la milícia (les quintes), i aquest darrer tema augmenta progressivament, fins arribar a 1873. Uns altres dos temes que prenen importància durant el Sexenni 1868-1874, en línies generals, són la beneficència i les obres públiques, si bé no és durant la República quan més es tracten. Finalment cal destacar una alça més dissimulada de l'ordre públic (policia urbana/rural i de seguretat), la qual cosa és interpretada per SALES com "una major preocupació municipal per mantenir l'ordre públic –tot i rebent ordres superiors, però també com una major propensió de la població a manifestar-se i observar comportaments no d'acord amb les ordenances municipals."

3. INCA CAP AL 1873

Cap al darrer terç del segle XIX, Inca no era encara el poble industrial que seria posteriorment, ja que cap al 1872 entorn del 47% del poble es dedicava al sector

1 DURAN, 1980.

primari; el 36%, al sector secundari (especialment teixidors i sabaters...); i el 18%, al sector terciari, si bé tenia una incipient producció industrial i comercial i era cap de partit judicial. El poble tenia entorn als 6.000 habitants (4.500 al nucli urbà) i era més petit que Manacor o Lluçmajor, encara que tenia un dinamisme econòmic major i feia d'enllaç entre la zona nord i el Raiguer i Palma; això va portar com a conseqüència que fos cap a Inca on es prioritzà la construcció de la primera línia ferria de Mallorca.

Si bé hem trobat poca informació sobre els republicans del poble durant aquells anys, a Mallorca, la força republicana hegemònica va ser el Partit Republicà Federal Democràtic (PRFD), que durant aquells mesos va sofrir un espectacular creixement. Era un partit modern, amb casals a molts de pobles de l'illa, i amb una capacitat de mobilització popular, que va canalitzar el malestar front els reclutaments a l'exèrcit i els forts impostos. L'únic cert que sabem és que a Inca existia un Casal Republicà.²

4. LA PROCLAMACIÓ DE LA PRIMERA REPÚBLICA A INCA

Dia 11 de febrer de 1873 va ser proclamada a Madrid la Primera República Espanyola, el dia següent arribà la notícia a Mallorca. El governador de la província ordenà la seva difusió per tot Mallorca:

“Acaba de leerse en las Cortes la renuncia de S.M. El rey, quedando enterada la representación nacional de tan importante acontecimiento. Las dos Cámaras, reunido en éste momento se ocupan de la elección del nuevo gobierno que será compuesto por elementos republicanos y federales.”

Durant els següents dies, les diferents autoritats de la província varen jurar fidelitat al nou règim i varen recordar una altra vegada al batle d'Inca que el nou règim vetllaria pel manteniment de l'ordre públic.³ A més, dia 19 de febrer, el governador civil va enviar una circular recordant que s'havia de proclamar la República al poble.⁴

Finalment, dia 23 del mateix mes, després de Palma i Manacor, es proclamava la República a Inca. La premsa ho reproduïx de la següent manera:⁵

“Formando un círculo por la fuerza de la Guardia Civil i carabineros en la plaza mayor delante de la Casa Consistorial, hecho el pregón y en seguida leídos los telegramas del Boletín Oficial extraordinario de día 12 de los corrientes. Y declarada esta nueva forma de gobierno por el sr. Alcalde, saludándola después el público con repetidos “vivas”, se ha paseado por el pueblo la comisión precedida de una escolta de la misma guardia, dos músicas y una bandera nueva con otras dos accesorias, el la cual se leía la siguiente inscripción: Casino Republicano del pueblo de Inca. –Viva la religión con horna; y siguiendo los empleados del gobierno con la restante tropa, cerraba la marcha un numeroso concurso, acompañado un repique de campanas, y conservándose en toda la función el orden, la tranquilidad y el decoro con que siempre se ha honrado el morigerado pueblo de Inca, en cuyo obsequio no podemos prescindir del consignar estas líneas para el debido conocimiento público de la provincia.”

2 *El Isleño*, 24/02/1873.

3 *El Isleño*, 15/02/1873.

4 *El Isleño*, 19/02/1873.

5 *El Isleño*, 24/02/1873.

5. EL FERROCARRIL PALMA-INCA

Si bé hi va haver dos intents anteriors, l'any 1871 Eusebi Estada publicava l'opuscle *Estudios sobre la posibilidad económica de establecer un camino de hierro de Palma a Inca*.

La proposta d'Estada fou un èxit: el 23 de desembre de 1871 s'inicien les reunions per constituir una empresa que pugui construir la línia Palma-Inca, i es crea una comissió que estudia la viabilitat del projecte; el maig de 1872 es publiquen els resultats, que preveuen una alta rendibilitat. El novembre de 1872 la Diputació de Balears la declarava d'utilitat pública, i començaven les expropiacions; i el 21 de gener de 1873 comencen les obres de la línia.

A la documentació buidada, l'única informació que hem trobat han estat referències a les reunions de l'empresa dels ferrocarrils de Mallorca.

6. LES ELECCIONS GENERALS

Sota la presidència del republicà Pi i Margall, es varen realitzar eleccions generals a les Corts espanyoles⁶ pel maig. Durant les campanyes electorals no es provocaren aldarulls, i hi hagué una participació similar a anys anteriors. Mallorca és dividia en cinc districtes: tres a Palma, un a Inca i un altre a Manacor. Els candidats republicans federals no tengueren contrincants, a excepció del d'Inca, on en un principi Jordi Albis i Llobera, amb el suport de tots els comitès locals del Partit Republicà Federal del districte, es va presentar contra Joaquim Fiol, Miquel Socies i Mateu Domeray.⁷ No hem pogut definir clarament la ideologia dels dos primers, segurament eren del Partit Radical, però segur que no eren republicans federals; tots dos varen retirar la candidatura. El tercer, Mateu Domeray,⁸ era el director del periòdic *El Cantón Balear* i era membre destacat dels republicans intransigents o cantonalistes, és a dir, dels republicans que defensaven l'aplicació de mesures radicals i immediates, front a Albis, que representava la tendència majoritària dins el partit, més moderada. Segons el programa electoral, Domeray defensa l'autonomia de les províncies, el manteniment de l'exèrcit i la unitat d'Espanya. A més, defensa la unitat dels republicans: "Ya lo sabéis, republicanos federales del distrito de Inca; he oído vuestro llamamiento y pronto me hallaré entre vosotros, dispuesto a conducirlos a las urnas, con aquella fe que es mi más preciado patrimonio."⁹

Finalment aclareix que no s'hi presentarà si hi ha un altre candidat que no sigui republicà (vol que el debat sigui entre republicans). Acaba el discurs defensant la prosperitat i els interessos de Mallorca.

Albis en el seu programa diu que els polítics no han estat a l'altura. Defensa

6 La llei de sufragi universal masculí, 11 de març de 1873, que rebaixava als 21 anys el dret a vot, (la llei electoral de 1870, 25 anys complerts), situava els cens de en més dels 53 000 votants.

7 *El Isleño*, 25/04/1873.

8 Segons algunes publicacions, Domeray es presentava perquè, amb tants de candidats, era més fàcil competir contra Albis, ja que els candidats més conservadors podrien arravatar-li part dels vots a aquest darrer. El fet és que, d'acord amb el seu programa electoral, Domeray prometia presentar-s'hi només si s'hi presentaven candidats republicans.

9 *Diario de Palma*, 09/05/1873.

la reforma de la hisenda, l'autonomia de les regions i els municipis, sempre i quan és defensi la unitat de la nació i la consolidació de la República. Explica al seu programa:

“La libertad en su más lata extensión: los derechos individuales en su más completo desarrollo; la autonomía del municipio y de la provincia en cuanto no se oponga a la unidad de nuestra España: la integridad de su territorio: la reforma radical de nuestra hacienda, cuyo precario estado hace de todo punto necesaria la introducción de enérgicas medidas que la aparten del borde del precipicio en que se encuentra el establecimiento de todas las leyes necesarias para el afianzamiento de la República Democrática Federal: el fomento de los intereses morales y materiales de la nación en general y del distrito de Inca en Particular! 10 maig. Dia 10 també s'organitzen les taules electorals.”¹⁰

A les eleccions de dia 12 de maig de 1873, Jordi Albis va guanyar àmpliament contra Mateu Domeray: 3.361 vots contra 229 vots.¹¹ Cal destacar que Domeray va aconseguir els millors resultats relatius al poble d'Inca, amb prop de 90 vots.

7. L'AJUNTAMENT

Un dels problemes generals durant aquests anys fou l'endeutament dels ajuntaments de Mallorca.¹² Les actes que hem pogut trobar fan referència a aquest greu problema.¹³ Pel que fa a la composició del consistori, sabem que el batle Pedro Balle estava present com a membre del consistori a la darrera acta que hi ha abans del període republicà i ja com a batle a l'acta de la sessió de dissolució del consistori republicà.¹⁴ També durant els mesos posteriors a la República apareix clarament com a primer edil d'Inca, cosa que pot ser un indicador que el batle d'Inca era, com a mínim, bastant proper a la monarquia.¹⁵

A causa de l'absència d'actes municipals durant el període republicà, i en bona part del Sexenni, se'ns fa difícil saber quines van ser les polítiques dutes a terme pel consistori durant l'any 1873, quins debats es van produir, en definitiva, quina va ser la vida política municipal republicana. Amb tot, podem fer una aproximació a les accions que va realitzar, o si més no de les tendències generals de l'Ajuntament, analitzant els llibres de comptabilitat municipals dels anys fiscals 1872-1873 i 1873-1874. Aquesta documentació deixa constància sobre com s'han gastat els diners municipals, en quines partides, un fet que ens permet saber cap on anaven els tirs de les polítiques de l'Ajuntament durant la República.

Pel que fa a l'any fiscal que aniria entre el mes de juny de 1872 i el mes de juny de 1873, els pressuposts municipals mostren tres grans partides de despeses. Hi havia la pròpia de l'Ajuntament, que inclouria despeses de personal administratiu, material d'oficina, mobiliari, etc., que ascendia a 3.507 pessetes, un

10 *Diario de Palma*, 11/05/1873.

11 *Diario de Palma*, 13/05/1873.

12 SALES, 1997.

13 Vegeu documents annexos 3 i 4.

14 Vegeu document annex número 2.

15 Amb la informació de la qual disposam, no sabem gaire cosa dels republicans d'Inca.

21,66% del total de despeses ordinàries. Però, a part d'aquesta partida, els àmbits on l'Ajuntament inquer gastava més eren, primer de tot, en l'apartat d'obres públiques, en què es pressupostaven 4.280 pessetes, un 26,43% del total de despeses ordinàries, de les quals 2.730 anaven destinades a fer i arreglar camins veïnals, i per altra banda, la partida de despeses ordinàries amb major esforç era la referent a la instrucció pública, a la qual es destinaven 2.188 pessetes, un 13,51% del total. Després hi tendríem la resta de partides pressupostàries, amb un volum de despesa molt menor i que sol oscil·lar entre el 0-5%, com la beneficència municipal, la correcció pública o la policia urbana i rural.¹⁶

Un cop feta aquesta valoració general, vam passar a mirar els comptes de caixa municipal referent a despeses d'aquest any, per tal de desglossar millor en quines coses concretes s'havien gastat els diners. Deixant de banda els capítols destinats a pagar la quota del pressupost provincial i de liquidació de comptes d'anys anteriors, que sumen pràcticament el 80% de les despeses de la caixa municipal durant aquest any, es torna a observar que les tres partides que hem mencionat abans (ajuntament, educació i obres públiques) són els capítols en què més diners es gasta l'Ajuntament. Gràcies a aquesta documentació sabem, per exemple, que Inca comptava amb dos mestres, un per a nins i una mestra per a nines.

Dels diferents capítols de despesa, crida l'atenció el gran nombre de factures emeses, o sigui, d'accions fetes, el capítol destinat a les obres públiques. Entre juny de 1872 i juny de 1873, es fan moltes actuacions i obres, d'entre les quals destaca l'adequació de camins i carrers, ja que durant aquest període es fan obres de construcció del camí de Muro i es milloren els camins de Mancor, Selva i Biniamar, igual que també es milloren diferents carrers i places, com el carrer de la Rectoria, Pou d'en Morro, la plaça d'Orient o la instal·lació de seients de pedra a la plaça de l'església. També es fa neteja d'un torrent i de la síquia de la font pública. Llevant els dos capítols de despesa principals que hem esmentat (quota del pressupost provincial i liquidació de pressuposts anteriors), el d'obres públiques va ser on més diners es van gastar segons el llibre de caixa. És precís fer menció a les despeses derivades del manteniment de la presó del partit judicial, com el sou de l'alcaid, els subministraments per als presos o diferents obres que s'hi van dur a terme. Aquestes despeses, les sufragava, en bona part, amb les aportacions que feien els distints pobles del partit judicial. A la caixa de comptes addicional, a la que fa referència a les despeses fora de termini del període pressupostat, o sigui de juny a desembre de 1873, tornam a trobar en un lloc destacat el capítol d'obres públiques, que representa el 13% del total, un percentatge només superat pel capítol de liquidació de pressuposts anteriors, que en aquest període excepcional va sumar el 64% de les despeses de la caixa.¹⁷

Referent a l'any fiscal que va des de juny de 1873 fins a juny de 1874, hi trobam la mateixa tendència que l'any anterior tant als pressuposts com als comptes de la caixa municipal. Als pressuposts -sense comptar les dues principals partides de despesa, que són les de liquidació de comptes pendents d'anys anteriors i

16 Vegeu document annex número 5.

17 Vegeu document annex número 6.

d'aportació al pressupost provincial, que ocupen més del 70% del pressupost de despeses- observam que de nou la partida destinada a obres públiques és la que rep més diners, seguida de la partida d'instrucció pública.

I el mateix veim de nou als comptes de caixa, tot i que comparant les dades de la caixa municipal d'un any per l'altre s'observen alguns canvis, encara que les prioritats de despesa són les mateixes. Les factures d'obres públiques continuen essent les que més diners requereixen; en aquesta partida s'experimenta un increment de la despesa, que passa de 1.237 pessetes a més de 2.000 a la de l'any següent, a sumar a les més de 500 que ja s'havien gastat fora de període durant l'any 1873. Com a l'any anterior hi trobam un gran dinamisme constructor, marcat de nou per obres de millorament de carrers i camins, com les obres fetes als camins de Llubí, de Lloseta o Muro, o els acondiciaments als carrers de Sineu o de Morro, entre d'altres. També es fan obres a la casa consistorial, a l'edifici de l'escorxador o la font de Canaleta.

Per altra banda, les despeses en instrucció superen les de l'Ajuntament i passen al segon lloc pel que fa a volum de diners gastats, amb un increment de 916 a 1.508 pessetes d'un any per l'altre, un fet que es podria explicar per les obres que es van fer per millorar l'escola municipal. El capítol que percentualment més augmenta en despeses durant aquest any republicà és el de la beneficència municipal, que passa de 98 pessetes a 375, un creixement del 382%.¹⁸ En aquest capítol s'hi veuen factures per pagar metges, ajuts per a malalts i metges, ajuts a famílies per assistir els seus majors..., cosa que podria ser una mostra de la influència del caràcter social que va marcar el Sexenni Democràtic en les accions municipals concretes tal com apunta Sales.

Com a conclusió de tot plegat, i segons la informació proporcionada pel llibre de comptes, es pot deduir que l'Ajuntament inquer durant el període republicà va dedicar la major part dels seus recursos disponibles a polítiques socials, en especial a educació i a obres públiques per millorar la qualitat de vida dels seus ciutadans. Per tant, veim un comportament similar i possiblement induït per l'ambient que es respirava durant el Sexenni Democràtic, un ambient molt marcat per les qüestions socials. Per fer front a aquestes polítiques l'Ajuntament es va haver d'endeutar, tal com demostra el fet que es van haver de fer "repartiments" entre la població per pagar-los. Es té constància ja als pressuposts del 1873 que s'havia de fer un "repartimiento general entre vecinos" per cobrir el dèficit acumulat dels exercicis de 1871 i 1872, que ascendia a més de 16.600 pessetes; com també tenim la prova que l'any 1875 l'Ajuntament va tornar a anomenar una persona per dur a terme un nou repartiment per cobrir el dèficit de l'exercici de 1873-1874.¹⁹ A més, a tot això cal afegir altres pistes al respecte com la importància de les partides de despesa dels anys fiscals 1872-1873 i 1873, destinades al capítol de liquidació de pressuposts anteriors, que va suposar el 28 i el 33% respectivament, a part de representar el 64% de les despeses addicionals del 1873.²⁰ Això va en conseqüència amb el que dèiem al principi, que els temes

18 Vegeu document annex número 7.

19 Vegeu document annex número 3.

fiscals i financers van ser protagonistes de la vida municipal durant aquest període, pel fet d'haver d'assumir els ajuntaments bona part de les importants polítiques socials durant el Sexenni.

CONCLUSIONS

Les conclusions que es poden extreure de tot allò exposat fins ara és que, en termes generals, les polítiques que es van impulsar des del consistori van anar en la línia del que es va fer a nivell general a tot l'Estat segons els autors consultats, ja que segons s'ha pogut corroborar amb la documentació els aspectes fiscals, la construcció d'obres públiques i les polítiques socials com beneficència i sobretot educació van rebre una especial atenció durant el període estudiat per al present treball, mentre que el capítol dedicat a la policia urbana i rural no ocupa gaires recursos.

Per altra banda, Inca presenta una gens menyspreable implantació republicana, ja que com hem vist s'hi van presentar les tres principals tendències republicanes d'esquerres a les eleccions i s'ha pogut comprovar l'existència d'un casino republicà. Al contrari, no s'han pogut documentar les actuacions dels republicans locals.

ANNEXOS

Document 1

Arxiu Municipal d'Inca, secció actes municipals, plec 45, no numerat

Sessió de dia 2 de gener de 1873

"Ayuntamiento Ramis Cantellops

(...) Vicens, Aguiló, Balle Seguí, Paret, Femenias, Truyol, Pol, Balien o Bailen, Salas Antonio, Alomar, Llabrés, Pedro Antonio., Nofret, Ballem, Maymó, Llompart Jaume."

Document 2

Arxiu Municipal d'Inca, plec 32, plana 0.036.947

Sessió de dia 11 de gener de 1874

-Membres del consistori: Pedro Balle, Antonio Figuerola, Juan Coll, Bartolomé Martorell, José Puyol, Antonio Salas, Juan Estrany, Juan Ferrer, Gabriel Cortés, Benito Barceló, Mateo Garrau, Pons.

"En la villa de Inca, provincia de Baleares, dia once del mes de enero del año mil ochocientos setenta y quatro. Reunidos en esta sala capitular los señores que componen el ayuntamiento de dicha villa anotados al margen, en sesión extraordinaria con el objeto de dar cumplimiento a lo dispuesto por el excelentísimo Capitán General de estas islas en oficio fecha nueve de las corrientes, recibido por el correo de esta noche, que dice así: Capitanía General de las Islas Baleares: en uso de las facultades extraordinarias que estan conferidas por el Gobierno de la República, he tenido a bien destituir al ayuntamiento de esta villa de que usted es presidente, y el cual debería cesar al término de esta orden. Lo digo a usted para su conocimiento, el de esa corporación municipal y a efectos correspondientes.

En vista de la citada disposición, se declaró disuelto el ayuntamiento, y dejando el alcalde, don Pedro Balle, sobre la mesa las insignias de su mando, después de haber encargado al cabo de la Guardia Civil la vigilancia para que no se alterara en el pueblo el orden público.”

Document 3

Arxiu Municipal d'Inca, secció actes municipals, plec 32, plana 0.0299.621

Sessió de dia 31 de març de 1875

-Membres del consistori: Pedro Balle, Bartolomé Martorell, Juan Ferrer, Bartolomé Pons, Pedro Andrés Ferrer, Bartolomé Fiol, Gabriel Cortés, Juan Fiol, Bartolomé Truyol.

“En la villa de Inca, trentayuno de marzo de mil ochocientos setenta y cinco. Reunidos en la sala consistorial los señores que componen el ayuntamiento, los mismos anotados al margen, en sesión ordinaria y bajo la presidencia de don Pedro Balle, alcalde, se dio inicio a la sesión del modo que sigue:

El señor alcalde hizo presente que hallandose terminado y aprobado el repartimiento general para cubrir el déficit del presupuesto municipal correspondiente al año económico 1873/74, y en vista que el municipio se encontraba falto de fondos disponibles para atender a las muchas obligaciones que se hallan pendientes de pago y demás necesidades percutorias que son de cargo del ayuntamiento, se estaba en el caso de proceder con toda prontitud al cobro de dicho repartimiento, y convencidos los señores concurrentes de ser cierto lo manifestado por el señor alcalde, se trató de nombrar persona que se cuide de la recaudación a que asciende el propio reparto y se encargue de los trabajos en ella anexos

En este estado, y después de haber conferenciado, a propuesta del concejal Bartolomé Fiol se eligió por unanimidad a don Ramon Coll Martorell, vecino de esta villa, persona a quien se consideró apta para el encargo con la obligación de que se sujete a cumplir las siguientes condiciones:

1. - Será obligación del recaudador el coste y repartimiento de los recibos a domicilio de las papeletas de aviso a todos los contribuyentes, llevando en ellas los nombres y cantidades que cada uno debía satisfacer.
2. - También lo será el llenar los recibos talonarios que debe entregar a los contribuyentes según la lista cobratoria que le será entregada.
3. - Que dentro del termino de quarenta y cinco días a contar des de en que el señor alcalde disponga abierta la cobranza, deberá quedar esta terminada y la cantidad total del importe se entregará en tres plazos, esto es
 - El primer plazo que será mitad del importe del repartimiento, dentro los primeros quince días de abierta la recaudación.
 - El segundo plazo será una tercera parte de la cantidad total del repartimiento dentro de los quince días siguientes que imperaran luego de finalizados los del primer plazo.
 - El tercer plazo dentro de los restantes quince días ha de quedar terminada la cobranza de dichos trabajos.
4. -El recaudador tendrá un premio de cobranza de el dos y medio por ciento de las cantidades que recaude, cuyo importe se detendrá conforme las vaya ingresando.
5. -Tendrá la obligación de afianzar a satisfacción del cumplimiento de cuanto va expresado contra. El fiador podrá dirigirse al cuerpo municipal en el caso de que falte a ninguna de las condiciones arriba estipuladas.”

Arxiu Municipal d'Inca, secció actes municipals, plec 32, plana 0.199.550
Sessió de dia 21 d'abril de 1875

-Membres del consistori: Pedro Balle, Bartolomé Martorell, Juan Ferrer, Bartolomé Pons, Pedro Andrés Ferrer, Bartolomé Fiol, Gabriel Cortés, Juan Fiol i Bartolomé Truyols.

“En la villa de Inca, provincia de las Baleares, dia veintiuno de abril de mil ochocientos setenta y cinco.

Constituidos en esta sala consistorial los señores que componen el ayuntamiento, de la misma notados al margen, en sesión pública ordinaria entró en el salón don Ramón Coll y Martorell, secretario del juzgado municipal de esta población, quien enterado del nombramiento a su favor hecho en sesión de treinta y uno de marzo último, de recaudador del repartimiento general para cubrir el déficit del presupuesto municipal correspondiente al año económico de 1873 a 1874 y también del antecedente pliego de condiciones a que debe sugetarse dijo: que lo aceptaba y prometia portarse bien y fielmente en dicho encargo bajo la consiguiente responsabilidad de todos sus bienes habidos y por haber.

Presente a todo lo qual, Juan Coll y Martorell, casado, carpintero, mayor de edad y del mismo vecindario dijo: que se constituya fiador del antedicho don Ramon Coli, su hermano, para el encargo que este acaba de aceptar y se obliga a satisfacer la cantidad del repartimiento de que se trata en el modo, plazos establecidos en el pliego de condiciones que precede y de que se halla enterado sin necesidad de escutir los bienes del principal responsable, su hermano Ramon Coli.

De todo lo qual y para que conste se continua esta acta que firman todos los concurrentes que saben escribir, de que certifico.”

Document 5

Comptes de caixa ordinaris, despeses totals per partides, any fiscal 1872-1873

Capítol de despesa	Quantitat en pessetes	Quantitat en %
Ajuntament	1.094	5,86
Polícia urbana i rural	316	1,69
Instrucció pública	916	4,91
Beneficència municipal	98	0,52
Obres públiques	1.237,33	6,63
Correcció pública	141,77	0,76
Liquidació pressuposts anteriors	5.279,45	28,30
Aportació al pressupost provincial	9.569,30	51,30

Comptes de caixa addicional a la general dels 12 mesos, despeses totals per partides, any fiscal 1872-1873 (de juny de 1873 a desembre de 1873)

Capítol de despesa	Quantitat en pessetes	Quantitat en %
Ajuntament	321,38	7,5
Polícia de seguretat i urbana	104,25	2,44
Obres públiques	559,65	13,10
Càrregues	475	11,12
Imprevists	45	1,05
Liquidació pressuposts anteriors	2.765	64,74

Document 7

Comptes de caixa ordinaris, despeses totals per partides, any fiscal 1873-1874

Capítol de despesa	Quantitat en pessetes	Quantitat en %
Ajuntament	969	4,35
Polícia urbana i rural	193	0,86
Instrucció pública	1.508	6,77
Beneficència municipal	375	1,68
Obres públiques	2.035	9,14
Correcció pública	136	0,61
Càrregues	122	0,5
Imprevists	197	0,88
Liquidació pressuposts anteriors	7.485	33,6
Aportació al pressupost provincial	9.235	41,49

Arxivístiques:

- Arxiu Municipal d'Inca. Secció actes municipals.
- Arxiu Municipal d'Inca. Secció Llibres de comptes.
- Boletín Oficial de la Provincia de Baleares (números solts corresponents als anys 1873-1874).
- Diari *El Diario de Palma* corresponent als anys 1873-1874.
- Diari *El Isleño* corresponent als anys 1873-1874.
- Diari *El Iris del Pueblo* (números solts corresponents als anys 1873-1874).

Bibliogràfiques:

- CAÑELLES, Nicolau. *El ferrocarril a Mallorca. La vía del progrès*. Mallorca: Documenta Balear, 2001.
- CARR, Raymond. *España 1808-1975*. Barcelona: Ariel, 2008.
- DURAN, Miquel. *Repercusiones de la revolución de 1868 en Mallorca*. Palma: Imagen 70, 1980.
- JORDÀ, Juan Pablo. *La Primera República a Mallorca (1873-1874)*. Palma: UIB, 2006.
- PIERAS, Gabriel. *Inca 1872: carrers, finques, habitants i oficis*. Inca: Ajuntament d'Inca, 1995.
- SALES, Pere. *El poder i els poderosos a les viles de Mallorca: (1868-1898)*. Palma: Documenta Balear, 1997.